VIRUMAA TEATAJA

Ilmub igal teisipäeval, neljapäeval ja laupäeval. Toimetus ja talitus: Rakvere, Lai tän. 8, pk. nr. 73. Telefonid: peatoimetajal 165, toimetusel 164, talitusel 199. Töötunnid: talitusel kella 8—17, toimetusel kella 14—20.

Peatoimetaja: P. KÄRP.

Üksiknumbri hind 8 p. Tellimishind kuus: 1 rmk. Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid, -agentuurid, abitalitused, eritellimisvastuvõtjad. Kuulutuste vastuvõtt kuni kella 13.00 ajalehe ilmumise eelpäeval. Jooksev arve: Virumaa Ühispank nr. 206.

Rakveres, nr. 90. Laupäeval, 14. augustil 1943. III aastakäik.

10549 Rahvakasvatuse Peavalitsuse Kirjastusosak., Tõnismägi 9 Tallinn

Omal tähtpäeval

Täna on meie lehe aastapäev. Täitub nimelt kaks aastat sellest, mil alustas ilmumist "Virumaa Teataja". Meie lehe ilmumine sai seega teoks juba nädal aega pärast Rakvere vabastamist bolševismi ikke alt. Saades ilmumisloa tolleaegsetelt saksa sõjaväevõimudelt, oli „Virumaa Teataja" üheks esimeseks eluavaldusnähtuseks, mis virgus uuele elule bolševistlikust surmaöst, kuhu aasta punast terrorit oli tõuganud kogu meie rahva, kogu meie kultuur- ja majanduselu ning sotsiaalse heaolu.

Sellest ajast peale on „Virumaa Teataja" olnud võitlusleheks kommunismi vastu, aidates paljastada ja avastada bolševistlikke valesid ja kavatsusi meie rahva hävitamiseks ja kogu maailma bolševiseerimiseks, viies samal ajal laiemaid rahvahulki äratundmisele kommunistliku surmaohu õigeaegseks tunnetamiseks. Meie leht jääb ka edaspidi võitlusleheks tolle ühiskondliku katku-epideemia vastu, mis oma aastase võimuloleku jooksul hävitas ligi 10% meie rahvuskehast ja mille surmavaist küüsist meie — tänu saksa sõdurite vaprusele ja relvajõule — pääsime viimasel minutil.

Kahe aasta jooksul on meie leht püüdnud olla kaasaegsete elunähtuste ja sündmuste kajastajaks. Kuivõrd hästi ja õnnestunult ajalehe toimetus on seda tööd teha suutnud, selle üle hindajaiks ja otsustajaiks on muidugi meie lugupeetud lugejad.

Omalt poolt aga tähendame, et oleme püüdnud selle aja jooksul mõndagi teha „Virumaa Teataja" ajakirjandusliku taseme tõstmiseks. Toome näiteks kas-või värskete sõja- ja päevasündmuste hankimise. Juba ligi aasta ei oota me neid enam postiteel Tallinnast. Nüüd on „Virumaa Teatajal" oma erikaastöölised Tallinnas, kes telefoni teel üle annavad välispoliitilised ja tähtsamad üleeestilise tähtsusega päevauudised. Viimased sõjateated võtame vastu raadio kaudu. Selle tõttu on meil võimalik pakkuda oma lugejaile — väljaarvatud kohad, kus postiühendus halvem — öö-päeva võrra värskemaid päevasündmusi kui on seda teistes lehtedes.

Suurt tähelepanu oleme omistanud kohalike päevasündmuste hankimisele, et sel teel lähemale astuda oma lugejaskonnale ning pakkuda oma kaasabi mitmesuguste päevaprobleemide käsitamisel ja lahendamisel. Kohalikele päevasündmustele anname ka edaspidi oma lehe veergudel suuremat ruumi. Seejuures on meie sooviks, et ka lugejaskond omalt poolt meile kaasa aitaks päevauudiste osa mitmekesistamiseks, saates kaastööd kõigi kohapealsete elunähtuste üle.

Oleme püüdnud arvestada oma rohkearvulise lugejaskonna erihuvidega, andes välja igal nädalal kolm erikülge rahvamajanduse, kultuurielu ja ajaviite alalt. Ka trüki- ja murdmistehniliselt oleme püüdnud lehe välisilmet tõsta, muuta seda huvitavamaks, meeldivamaks ja köitvamaks. Meie sihiks on välja anda erilmelist lehte, mille kohta ei saaks keegi öelda, et see on mõne teise lehe „saba". Sellepärast on pandud ka suurt rõhku algupärase kaastöömaterjali hankimisele.

Toimetus on aga kaugel sellest, et ise rahul olla oma lehe praeguse tasemega. Veel pole saadud ega jõutud rakendada kõiki vahendeid, et muuta lehte sisukamaks ja huvitavamaks. Astudes nüüd üle 3. ilmumisaasta künnise, peame tähendama, et püüdlus parima järele kannab meie tööd ka edaspidi.

Meie tööd tiivustab tõsiasi, et „Virumaa Teataja" on võitnud omale järjest rohkem sõpru lugejaskonna näol. Meie lugejaskond on paisunud nii suureks, et pole enam võimalik kõigilt lugejailt tellimisi vastu võtta. Rakverest pärit lugejate soovide rahuldamiseks teatame, et lähematel päevadel paneme linnas üles 3 lugemistahvlit, millistele paigutame oma lehe avalikuks lugemiseks.

Ilmumisaasta vahetusel jääb üle tänada oma rohkearvulist lugejaskonda, kaastöölisi ja kuulutajaid meie lehele osutatud huvi ja poolehoiu eest!

K.

Bolševike rünnakud varisevad kokku

Laadogast lõunas alustas vaenlane uusi rünnakuid. — Ühe päeva jooksul hävitati idarindel 380 nõukogude tanki

Juhi peakorterist, 13. augustil.

Sõjajõudude ülemjuhatus teatab:

Ajal kui vaenlane Kubani sillapeal oma tankide ja lahinglennukite poolt toetatud rünnakuid lääne pool Krõmskajat tagajärjetult uuendas, toimus Miuse ääres ja Donetki keskjooksul vaid vähene kohalik võitlustegevus.

Ruumis Bjelgorodist edelas ründasid bolševikud ka eile tugevate jalaväe- ja soomusüksustega. Ägedais tõrjelahinguis, koos vasturünnakutega, tõrjuti nõukogude lakkamatud rünnakud, paljud vaenlase jõududegrupid hävitati ja suur hulk tanke tulistati puruks. Ka Orjolist loodes ja frondil lõuna ning edela pool Vjazmat jäid nõukogude rünnakud tagajärjetuks.

Laadoga järvest lõunas alustas vaenlane pärast uute jõudude kohaletoimetamist uuesti oma rünnakuid.

Raskete veriste kaotuste kõrval kaotasid nõukogudelased eile idarindel 380 tanki.

Õhujõud kergendasid eelkõige Bjelgorodi ruumis võitlevate truppide olukorda hävitavate löökidega mõukogude tankiüksustele, jalaväekoondistele ja suurtükiväepositsioonidele. Õhulahinguis tulistati eile nelja omapoolse kaotuse juures alla 91 nõukogude lennukit.

Sitsiilias ei toimunud suuremat võitlustegevust. Saksa lahingulennukite üksused ründasid öösel tugevasti koormatud vaenlase lennuvälju ja tekitasid lõhke- ja süütepommidega maasolevate lennukite ja lennuväljaseadmete hulgas tunduvaid purustusi. Catania vetes vigastasid õhujõud päeval pommiheite läbi üht vaenlase hävitajat. Õhurünnakute tõrjel Itaalia mandrile tulistasid saksa jahilennukid eile alla 7 lennukit.

12. augusti ennelõunatundidel tungisid vaenlase lennuüksused pilvede kaitsel Riigi läänepiirkonda ja heitsid paljudes kohtades, eriti Bonni ja Bochumi kohal lõhke- ja süütepomme. Elanikkonnal oli kaotusi.

Õhukaitsejõud hävitasid 37 vaenlase lennukit, neist enamik neljamootorilised ameerika pommitajad.

Möödunud ööl lendasid üksikud vaenlase lennukid Riigi piirkonda ja tekitasid väheseid ainekahjusid. Okupeeritud läänepiirkondade kohal tulistasid ööjahilennukid ja õhutõrjekahurväg alla 5 briti pommitajat.

Ööl vastu 13. augusti ründasid saksa lennukid pommidega üksikeesmärke Kagu-Inglismaal.

Saksa allveelaevad uputasid vihastes võitlustes Atlandil ja Vahemerel kuus laeva 33.000 brt-ga ja vigastasid veel üht torpeedotabamusega.

*

Juhi peakorterist, 12. augustil.

Sõjajõudude ülemjuhatus teatab:

Kubani sillapeal Miuse juures ja Donetsi keskjooksul kulges päev olulise võitlustegevuseta.

Bjelgorodi lõigus jätkub suur tõrjelahing.

Orjolist edelas nurjusid mitmed nõukogude diviisi rünnakud.

Ka võitlusruumis Vjazmast lõunas ja edelas jätkas vaenlane ründamist. Sellal kui selle lõigu lõunaosas võitlustegevused veel polnud lõpetatud, tõrjuti nõukogudelased teistel rinnetel suurte kaotustega.

Nõukogud kaotasid eile 120 tanki.

Õhujõud sekkusid jällegi maavõitluse tulipunktesse vaatamata ebasoodsale ilmastikule. Nad hävitasid viimase kolme päeva jooksul 83 nõukogude lennukit.

Kolmandas lahingus Laadogast lõunas tõrjusid kindralfeldmarssal Küchler'i, kindralkolonel Lindemanni ja jalaväekindral Vöhleri juhtimisel seisvad saksa väed, toetatuina lendurkindral Korten'i poolt juhitud lennuväe eskadrillidest ajavahemikus 22. juulist kuni 6. augustini sangarlikes võitlusis nõukogude 8. ja 67. armee rünnakud ning ajasid seega luhta vaenlase läbimurrukavatsused. Peale sõjajõudude teates juba mainitud 1. jalgväediviisi paistsid selles lahingus eriti silma 5. mägiküttidediviis ja 11. Ida-Preisi jalaväediviis.

Kaugel põhjal kordasid nõukogudelased oma vasturünnakuid Louhi lõigus taasvallutatud positsioonidele. Need purustati juba peavõitlusliini ees.

Kerged saksa merejõud uputasid ööl vastu 11. augusti Kaukasuse rannikul ühe nõukogude suurtükipaadi ja ühe kiirpaadi ning vigastasid raskesti veel ühte. Teised saksa merejõud tulistasid samal ööl edukalt ranniku läheduses asuvaid nõukogude positsioone Miuse rindel.

Sitsiilias möödusid kavakindlad eemaldumisliikumised lühendatud sillapeapositsioonile. Põhjalõigus piki rannikuteed järele liikuvale vaenlasele tekitati visades tõrjevõitlustes tunduvaid kaotusi. Üks tugevam vaenlase maandumiskatse Cap-Orlandast läänes tõrjuti koostöös õhujõududega suuremalt osalt juba ranniku ees, kuna maandunud vastase väeosad hävitati.

Okupeeritud läänepiirkondade rannikuruumis ja vabal jahil Atlandi kohal tulistati alla 5 vaenlase lennukit ja 1 suur õhulaev.

Raskete saksa võitluslennukiteüksus ründas ööl vastu 16. augusti Plymouthi sõjasadama piirkonda kui ka sõjalisi eesmärke Bournemouthis suure arvu lõhke- ja süütepommidega. Kõik tegevusse rakendatud lennukid pöördusid tagasi. Üksikute Briti lennukite häirerünnakud tekitasid möödunud ööl Saksamaal vaid tühiseid hoonetekahjustusi.

———ooo———

Bolshevikud verest tühjaks jooksmas

Berliin, 13. augustil.

Bolševikele on suveofensiivi kestel nii tohutult veriseid kaotusi tekitatud, et viimaste võitluste jooksul ilmneb järjest silmatorkavamalt ebakooskõla materjali- ja jalaväepanuse vahel vaenlase juures. Juba viimaste päevade lahinguis Vjazmast lõunas ja edelas ja Bjelgorodi juures oli näha raskuspunkti nihkumist tehnilisile võitlusvahendeile. Kuid ka 12. augustil taaspuhkenud lahingus Kubani sillapeal ilmnes sama inimpuudusest tingitud võitluspilt vaenlase poolel.

Nii näiteks külvati üle üks saksa jalaväepositsioon 40 minuti jooksul mitme tuhande granaadiga ja rünnati samaaegselt ligi 200 lahinglennukiga. Selle tugeva ettevalmistuse järele asusid rünnakule aga vaid 2 nõrka kütipataljoni, mis tõrjuti puhtalt tagasi. Kubani sillapeal oli peale selle vastandina teistele rinnetele ka tankidepanus vähene, kuna seni seal tegevusse rakendatud tankibrigaadid on kaotanud samuti kui küttideüksused ligi $^{2}/_{3}$ oma esialgsest koosseisust.

Peale kolmepäevast pausi algasid taaselustunud võitlused Krõmskajast edelas pea kahetunnilise erakordselt ägeda turmtulega ja samaaegse lahinglendurite rünnakuga.

Siis ründasid bolševikud kolmes rünnakrühmas, keda igaühte saatis 15—25 tanki, kuid neil tuli veenduda, et ka tohutu materjali kasutamine ei suuda meie sõdurite vastupanujõudu murda.

Meie kütid ja grenaderid asusid kindlalt oma purustatud kraavides ja peatusid ründajaid juba enamikus peavõitlusliini ees ehk paiskasid sissetunginud bolševikud vasturünnakutega tagasi. Vaenlase kaotused olid suured. Jäid ju ühe pataljoni lahinglõigus umbes 450 langenud bolševikku lamama. Kui siis vaenlane keskpäeval veelkordselt ühes orus rünnakvalmis seadis, tabas meie kahurväg rünnakuks koonduvaid jõude, nii et vaid osa suutsid rünnata, kuid varisesid lõpuks kuulipildujatetules kokku. Nende rünnakute nurjumisega saabus sama äkki kui lahing oli puhkenud jällegi rahu Krõmskaja lõigus.

Võitlused Miusel ja Donetsi keskjooksul olid suurema tähtsusega. Seevastu teostasid bolševikud Donetsi ülemjooksul ja Bjelgorodist edelas tugevate jalaväe- ja tankijõududega ägedaid rünnakuid, mis purunesid raskeis tõrjevõitlusis meie vägede visas vastupanus. Ka selles lõigus teostas vaenlane oma rünnakuid ülekaalukalt tehniliste võitlusvahenditega, eelkõige tankide ja motoriseeritud jalaväega. Ta kontsentreeris kiirelt-liikuvad üksused mõnes raskuspunktis ja ründas tulemusteta muuhulgas ühte korpuse lõiku seitse korda järjest.

Tugevad võitlus-, sööstvõitlus- ja lahinglendurite eskadrillid toetasid meie vihastes võitlustes seisvaid maaväeüksusi. Nad pommitasid vaenlase rünnaktippe ja kaitsesid lahtiseid tiibi haaramiskatsete eest. Sealjuures hävitasid nad arvukalt tanke ja veokeid.

Ruumis Orjolist läänes ja edelas ei toimunud raskeid võitlusi, seal kus bolševikud otsisid võitluskontakti meie võitlusrühmadega, oli neil raskeid kaotusi tugevasti mineeritud ja arvukate tõketega maastikul. Orjolist loodes ründasid Nõukogud seevastu jällegi korduvalt pataljoni ja rügemendi tugevuses.

Raskem kui praegune võitlus Orjoli juures, on heitlus Vjazmast lõunas ja edelas. Nimelt selles rindeosas kontsentreerivad bolševikud oma materjali erakordses tugevuses. Vaid siis, kui nad usuksid, et kahuritega, kogupaugu-suurtükkidega ja granaadiheitjatega, koos sadade lahingulenduritega on kaitsekraavid tehtud rünnakküpseks, veeresid tankikiilud kohale ja leegiheitjate-patareid paiskasid oma põlevaid õlipilvi, et suhteliselt nõrgale pataljoni ja rügemendi tugevuses ründavale jalaväele teed murda meie positsioonidesse. Kuid ka uued bolševike rünnakud põrkusid tagasi meie grenaderide vastupanus, keda toetasid tunduvalt meie rasked relvad, tekitades vaenlasele raskeid kaotusi.

6. augustil alanud võitlusis on meie sõdurid vaenlasele Vjazma lõigus raskeis võitlusis vastu pannud, mis ei jää ka Orjoli ja Bjelgorodi raskematest päevadest maha.

Nii tõrjus Vjazmast kagus üks Sileesia jalaväediviis 4 päeva kestel üksi 71 pataljoni- kui ka diviisitugevust, 6 kütidiviisi, ühe tankibrigaadi ja 2 tankirügemendi rünnakud. Nad hävitasid sealjuures 45 nõukogude tanki ja tekitasid vaenlasele väga raskeid veriseid kaotusi.

JUHI TUNNUSTUS EESTI VABATAHTLIKELE

Vastavalt ühele peakorteri teadaandele on pataljon „Narva" oma eesti vabatahtlikkudega rasketes võitlustes idarindel üles näidanud silmatorkavalt oma tublidust. Diviis on uhke pataljonile. Juhile tehti ettekanne eestlaste tõeliselt kangelasliku ülalpidamise kohta ja tema hinnang oli väga positiivne ning tunnustav.

Pataljoni „Narva" komandör, SS-sturmbannführer Eberhardt, on kahjuks langenud, ühes temaga teisi saksa ja eesti SS-juhte. Veel surnuna sai Eberhardt Juhilt Rüütliristi.

Selle teadaande avaldas kindralkomissar SA-obergruppenführer Lietzmann ühel vastuvõtul Kadrioru lossis, mis korraldati 6 eesti juhi auks, kelle teeneid hinnati Raudristiga. Sellest vastuvõtust võtsid osa SS- ja politseijuht Eestis oberführer Möller, julgeolekupolitsei ja SD komandör obersturmbannführer Dr. Sandberger, politseis ja SD-s ning tsiviilvalitsuse juures teenivaid isikuid.

Eestlased, kelle teeneid on hinnatud Raudristiga, on kapten Vainlo, leitnant Lootus, leitnant Meisner, leitnant Naber, leitnant Kaasik ja sõdur Laev, kes kõik kuuluvad kohalikku Julgeolekupolitseisse.

Oma kõnes vihjas kindralkomissar Raudristide tähendusele. Raudriste on välja jagatud 17.000 vabatahtliku ja Eesti Leegioni meeste hulgas, kes ühiselt võitlevad kommunismi vastu. Kindralkomissar avaldas lootust et edaspidistes võitlustes veel paljud eestlased vapruse tõttu saavad sellise austuse osaliseks.

Kompaniiülem ühest eesti vabatahtlike kaitsepataljonist kapten Elmar Roo, pärit Türilt, dekoreeritakse Raudristiga komandeeriva kindrali poolt.

LÜHIDALT

TEATAS RAADIO 13. augustil:

*** Mandžukuo ja Burma vahel seatakse lähemal ajal jalule diplomaatlikud suhted.

*** Subhas Chandra Bose teatas Bangkokis, et kongressi ja Briti valitsuse vahel polevat kompromisse. Indud tahtvat endile ise vabaduse võidelda.

*** Üks suur Põhja-Ameerika ajaleht kirjeldab Saksamaa toitlustusolukorda murettekitavana Ameerikale.

*** Palestiina sionistide suurnõukogu otsustas, kuni rippumatu Palestiina juudiriigi tunnustamiseni Inglismaa poolt, moodustada USA-s emigrantide-valitsus.

Soome rindel tõrjuti vaenlase rünnakud

Helsingi, 13. augustil. Soome reedeses sõjateates üteldakse:

Aunuse maakitsuse idaosas tõrjuti umbes kompaniitugevune vaenlase rünnakukatse. Idarinde lõunaosas ründas vaenlane pataljoni tugevuses, kusjuures tal õnnestus kahes kohas meie positsioonidesse sisse murda. Peale ägedat tulevahetust sunniti vaenlane kaotustega taganema.

Eilses teates mainitud vaenlase teisel rünnakul Rukajärvi piirkonnas tekitati vaenlasele üksi langenutena 40-meheline kaotus.

taalla kohal tulistati alla 13 vaenlase lennukit

Room, 13. augustil. Itaalia sõjajõudude peakorter teatab:

Tugevate tankiüksuste panusega arendatud ja õhujõudude-masside ning merejõudude kaasabil teostatud vaenlase rünnak sundis itaalia ja saksa vägesid Etna massiivist idas taandumisele.

Möödunud ööl ründasid briti õhujõudude-üksused Mailandi ja Turini. Kahjud on eriti mõlemi linna keskosas väga suured. Õhutõrje hävitas 4 lennukit.

Võitluslennukite-üksused teostasid täna jällegi rünnaku Roomale ja seal linna ääres asuvaile lennuväljule. Kahjud on kindlakstegemisel.

12. augustil tulistati itaalia ja saksa jahilend[illegible] Ventotene saare kohal ja Napoli [illegible] alla.

Võitlustes elu ja surma peale

SS-sõjakirjasaatjate jutustusi võitlustest idarindel

ESIMENE LAHING

SS-PK. Oli kevad. Vana, õitesse uppuva kirsipuu all istus kaks noort. Üks kandis SS-välihalli mundrit, teine istus kenas, lillemustriline suvekleidis.

Bjarne jutustas sõjalugusid Nõukogude Venemaal. Borghild kuulis hirmsaid lugusid räbalais liikuvaist lastest ja meestest-naistest, kes vaatamata oma noorusele sarnanevad kõige enam raukadele. Inimesed, kes on unustanud naeratuse ja kelle elu koosneb vaid õudseist elamusist.

Pinevusega kuulas ta Bjarne jutustusi üksikuist retkedest vaenlase maale. Üksikus kuulipildujapesas oli ta nii tihti unistanud kodumaast. Iga päevaga kasvas tema kojuigatsus.

Kord mõtteisse süvenenuna märkas ta järsku liikumist enda ees. Kiiresti haaras ta relva järele. — Ivan tuleb! Pealegi täitis õhtust vaikust elav kuulipildujaragin. Vuhisedes lendasid käsigranaadid läbi õhu ja lõhkesid teravate raksatustena.

— Kas sa ei kartnud? küsis Borghild.

— Ei, oli vastus. Kuid siis meenus talle kohe esimene võitluspäev.

Tema kompanii ülesandeks oli antud vallutada tormijooksuga vaenlase positsioon. Ööpimeduses olid nad tunginud lähemale vaenlase kraavideni.

Veel mõni minut ja siis läheb lahti. Hurraaga peavad nad siis tõusma ja tormama üle ei-kellegi-maa, läbi vastase tõrjetule ja vallutama tugevasti kindlustatud punkritesüsteemi.

Tugevasti surus Bjarne end vastu maad.

Kõik oli tal valmis rünnakuks, käsigranaadid, tääk pistetud püssi otsa. Tema kõrval kogusid jõudu tema kamraadid, rahulikult oodates rünnaku käsku.

Need olid vanad kogenud sõjamehed. Paljudel rinnas Raudristi kõrval hõbedane rünnakumärk. Bjarnele aga oli see esimeseks. Täna peab ta siis saama oma tuleristsed.

Hirm täitis selle noore sõjamehe rinda. Miks peab ta siis lamama ja ootama oma surma?

Miks peab ta tormama välja vaenlase kallale ja panema kaalule oma noore elu? Ta oli ju ainult kahekümne-aastane ja ta ei tähtnud veel surra. Kui kompaniiülem annab käsu, siis jääb ta lihtsalt lamama. Las veristavad siis tema kamraadid. Mis läheb see temale korda?

Temas tekkis võitlus kahe mina vahel. Üks — sõdurlik mina — tahtis, et ka tema, järgnedes oma kamraadidele täidaks oma kohust ja oleks vapper. Teine aga oli arg ja tahtejõuetu.

Aga siiski ta pidi näitama, et ka tema on mees. Nii väga tahaks ta hiljem jutustada oma emale lahinguist ja kibedaist võitlusist, millest tema osa on võtnud, ja oma armsale Borghildile.

Ei!! Ta ei tohi arg olla. Teised peavad imetlema tema kangelaslikkust ja . . .

Seal kõlaski kompaniiülema märguanne. Julgelt tõusis kompaniiülem koos meestega ja tormas vastu vaenlase ägedale tõrjetulele, ja Bjarne — — — ühe hüppega oli ta üleval ja tormas esimeste meeste ridades — — — ikka edasi, edasi!

Vaenlase tuli oli äge, kuid mis sellest, ikka edasi koos teistega.

Järsku tundis ta teravat valu vasakus käes. Haavatud! Nüüd on ta siis läbi. Läbi. Oh ei, nüüd paremaga.

— — — Nüüd istus Bjarne koos Borghildiga õitseva kirsipuu all ja meenutas neid sõjalugusid, rinnas Raudrist rünnakumärgi ja hõbedase haavatumärgi kõrval.

— Kas sa ei kartnud? — oli ta küsinud.

— Ei — oli ta vastanud.

SS-sõjakirjasaatja **John Söfteland.**

SUOMUSLAHING STEPIS

SS-PK. Nagu kassid oleme hiilinud läbi ööpimeduse. Tankid on leidnud varju puude all. Midagi muud pole siin stepimaastikus hommikhämaruses näha peale üksiku, magava küla, mille õuelt kuuldub esimest kanadekisa. Talunik on meile laotanud tuppa värskeid heinu. Puhkame.

Pärast pikka puhkust oleme jälle asunud teele. Hääletult oleme saabunud lähtepositsioonile. Täna õhtul läheb siis me teekond jälle edasi. Siis ei tohi juhtuda, et laagrid kuumaks. lähevad või õli masinast välja voolab. Ka raadio peab olema korras ja meie ise peame olema hästi välja puhanud, et vastu panna pikale kaheksa või üheksa tundi kestvale sõidule.

Mis juhtus eelmisel ööl? Mitte, et see oleks olnud midagi erilist. Kolmas, viies ja seitsmes öösõidutund töid kaasa tankimeeskonnale paar nõrka silmapilku. Korraga ei ole väikest punast tuld eelmise mehe ees enam näha. Ta on küll veel seal, kuid võrkkile ei taju teda enam. Veeloik maanteel näeb välja kui sõiduk. Juht vajutab pidurile. Mees tornis lööb ära oma puusa. . . Ja pole midagi muud kui tähe sära loigus, mida stepp pole endasse veel imenud. Komandör hüüab: „Paremale!" Juht kuulis seda täpselt, ta sai temast ka aru, aga ta pöördub vasemale ja viib lülikud üle balka serva. Tema kõrvade ja käte side oli üliväsimusest takistatud. Meie puhkame pisut, astume tankidest välja, suitsetame ühe sigareti ja veereme lõpuks siiski edasi, silmad tardunult puuritud öhe. Alles kella kahe ajal hakkab idas koitma. Horisont muutub punaseks. Tumedad pilved kihutavad aovalguses. Meie oleme sihil. Viis tundi und.

Nüüd marssisime jälle ühe öö. Varjasime end terve päeva metsa rohelise maski taga ja saime pisut rahu. Kui taevas idas muutus heledaks, hakkas suurtükivägi pihta. Soomusgrenaderid asusid rünnakule tormates stukade rabavaisse löökidesse. Orust, mille majade vahelt meie tankid edasi tungisid, nägime valgusrakette kui hüüdmärke lahingu punasesse kumasse tõusvat.

Meeter-meetrilt sööbusid meie rünnakrühmad bolševike inimmüüri. Nende ees murdsid suurtükiväe ja lennukitepommid kehade ja punkrite vallist läbi.

Esimene tankitõrjekraav vallutati ja rulliti üle.

Nagu nool murrab kontsentriline rünnak tee vaenlase liinidesse. Ühe tunni järele näeme valgussignaale — eelmiselt peavõitlusliinilt üksiku külakese tagant. Pommiheitjad ja suurtükid viskuvad edasi. Samal ajal murravad esimesed bolševike lennukid saksa jäägrite tõkkest läbi ja ründavad järeleveoteed. Ka vaenlase patareid jagavad süsteemituid ja närvilikke lööke. Kuid ainult nii kaua kuni nende asukohad õhuluure poolt avastatakse ja stukade poolt purustatakse.

Esimene voor muldpruune vange liigub õõnesteed mööda alla. Need on ülejooksikud, nende hulgas 17-aastane tööline Kurski oblastist. Nad naeravad, hammustavad näljaselt neile ulatatud leiba ja pööravad meie ees oma taskud pahempidi.

Iga päev peotäis tangu, sinna juurde suppi ja vett — nii nad elasid. Nende kompaniis oli 16—17 aastased. Nende kõikide üle laotus komissari vari, kes nende eest mõtles, tahtis ja käskis.

Täna murdsid üksikud neist võrest läbi. Meie ei võta liiga tõsiselt, mis nad räägivad.

Idas, üle stepikuplite lõõmab horisont. Sinivalge taevas on muutunud florettväledate õhuvõitluste areeniks. Kõikjal kuhjuvad üha ägeneva võitluste märgid. Ka pisiasjad on selle sõja tunnusmärgid, mis on meile kõigile ainult läbikäik võidule . . .

SS-sõjakirjasaatja **Robert Krötz.**

Eesti leegionärid püsse puhastamas

VIRU-KABALA VABANES LAHINGUMÜRAS

Punaarmee, saanud raskete kaotuste osaliseks Tapa—Kadrina liinil ja Rakvere ümbruses, otsustas nähtavasti korratule taganemisele lõpu teha Kunda jõe ääres, ja nimelt selles rajoonis, mis asub Ulvi ja Sämisilla vahel — 5—6 km laiusel rindel. See rindelõik oli heaks Narva maantee kaitseks ja bolševikele kergesti kaitstav jõe ja ta pehmete kallaste tõttu. Siit tahtsid bolševikud alata vastupealetungi võidukatele saksa vägedele, et uuesti vallutada Rakveret.

Juba 5. ja 6. aug. valgus V.-Kabalast läbi üksikuid salku Tapa ümbruses puruks löödud vene väeosadest. Nii võis nende ridade kirjutaja 7. aug. enne lõunat kõnelda ühe hävitatud vene punaarmee polgu arstiga, kes paari mehe saatel püüdis põgeneda kaugemale Narva poole ja ei jäänud Nõmmisele koondunud väeosade hulka. Selle arsti seletuse järgi olnud saksa motoriseeritud väeosade tuli väga hävitav ning sellele võimatu vastu seista.

Juba augustikuu esimestel päevadel hakati venelaste poolt V.-Kabala ümbruse metsadesse üles seadma õhutõrjekahureid ja kuulipildujaid ning toodi kohale tugevaid väeüksusi. 5.—8. aug. vahel toodi Narva poolt (raudteelaste andmeil) 25 ešeloni iga liiki väge kohale.

Punaväelaste seletuse järgi oli neil 4—5 diviisi Kunda jõe ja Narva maantee kaitseks kohale toodud.

Ešelone tühjendati Kiviõlis, Sondas, V.-Kabalas ja Vaekülas.

Oli huvitav jälgida, et iga päev enne pealahingut selles rajoonis saksa luurelennukid üles leidsid venelaste hästimaskeeritud seisukohad ja viimastel tuli selletõttu iga päev oma patareisid ühest kohast teise viia ja peita. 7. aug. olid venelastel kaevikud kaevatud Põlulast kuni Sämisillani paremal pool jõe kallast, samuti ka ära märgitud ja osalt üles seatud patareid ning rasked kuulipildujad. Eriti oli kindlustatud raudteesilla ja Sämisilla vaheline jõekallas. 7. aug. hommikul, kui lahingumüra Rakvere poolt üha lähenes, lasti raudteesild õhku, kuid nii räpakalt, et hiljem lahingu ajal võis saksa jalgvägi sealt üle minna. Osa venelasi jäi jõe taha ning neil tuli jõest üle ujuda, kuna nad olid arvamisel, et raudteesillast enam üle tulla ei saa. Ööl vastu 7. aug. oli kõva lahing Ulvi silla lähedal ja 7. aug. päevaajal Sämi maanteesilla lähedal. 7. aug. õhtul ja 8. aug. hommikul võis märgata, et

arvukal vene väel puudus omavaheline side ja kõrgemate juhtide korraldused.

8. aug. hommikul algas kõva suurtükitule ettevalmistus mõlemalt poolt ning kogu tehnilise väe tuli koondati ³/₄-km lõigule, mis asub raudtee ja Aarla küla vahel. Oli kohti selles lõigus, näit. Nõmmise tuletõrjemajast 50—60 m Kabala poole, kus langes igale ruutmeetrile üks mürsk, kuna samal ajal õhus lõhkesid tihedalt šrapnellid. Lahingu ajal toodi punaarmeelaste poolt varjenditest ja keldritest välja sinna peitu läinud külaelanikke ning lasti neid maha. V.-Kabala ümbruses ei olnud märgata, et kohalike elanike tapjad oleks kuulunud eriväeossa. Rägavere valla elanikest hukati punaarmeelaste poolt 32 inimest, kellest kõige noorem 5-kuune ja vanim üle 70- aastane.

Lahingukäik 7.—9. aug. kujunes järgmiselt: saksa võidukad väed tungisid Narva maantee suunas kuni Sämisillani ja olid 7. aug. õhtuks Sämilt läbi ning 8. aug. ka Padaorust venelased välja löönud ning Koogu mõisani jõudnud, kust nad liikusid Sonda jaama ja Kiviõli suunas, ähvardades seega punaväge haarata paremalt tiivalt. Vasakult poolt haarasid saksa väed bolševikke Ulvi ja Põlula juures. Algul tungisid sakslased Ulvi silla lähedale, aga üle jõe läksid Põlula Alumise veski lähedalt, seega venelasi kaugemalt haarates. Jõudnud üle jõe, võeti suund Kõrma-Miila külade tagant Kabala ja Sonda peale.

Seega ähvardas vene väge kottisattumine Ulvi, Sämi ja Sonda kolmnurgas.

Punased arvasid algul, et sakslased ei pääsenud üle Ulvi silla ja et neil seega vasak tiib kaitstud. Saksa vägede parema tiiva pealetung oli aeglasem ning see andis aega venelastel rinde keskosas peatuma jääda ja hiljem sealt koguni pealetungi teostada. 8. aug. ennelõunal tungis väike rühm sakslasi kergekuulipildujatega Nõmmise väikeküla ja metsaserva mööda V.-Kabala asunduse poole ja vist ei teadnud, et kahel pool metsas olid suuremad punaväe-üksused. See vahva salk sattus vene raske- ja kergekuulipildujate tule alla ja oli sunnitud taanduma tuldud teed mööda Aarla külla. Bolševikud tapsid selles lahingus saksa haavatud ja 3 vangi. Sellest edust tiivustatuna tungisid punased raudteed mööda üle purustatud Kabala raudteesilla kuni Vaeküla jaamani ja osalt Rahkla eeskülani, seega rinde keskosas 4—5 km sügava kiiluna saksa rindesse. Kuid selle aja jooksul jõudsid Põlula tagant üle jõe läinud saksa motoriseeritud üksused ning jalavägi Kõrma juurest Miila külasse ja ähvardasid venelasi ka vasakult tiivalt. Nüüd tuli bolševikel 8. aug. ööl ja laupäeva hommikul, 9. aug. suures korralageduses taganeda. Need punaväeosad, kes olid tunginud raudteel Vaeküla jaamani, võeti saksa jalaväe poolt Konna ülesõidukohal risttule alla ning hävitati, kusjuures bolševikke langes ca 20 meest surnutena.

Miila külani jõudnud saksa tankid ja jalavägi sundisid Haansalu—Uljasti—Sonda maanteel ja raudteel punavägesid paanikas taganema, sest neid ähvardas vangilangemine Sondas või Kiviõlis.

Venelastel tuli maha jätta head kindlustatud seisukohad enne Uljasti järve ning suur osa raskeid relvi, suurtükke, tanke, laskemoona jt. sõjavarustust.

Veel 8. aug. õhtueeli liikus mööda Sonda—Uljasti—Haansalu maanteed ligi 100 suurtükki V.-Kabala suunas, võttes enda alla terve ülalnimetatud tee 9—10 km pikkuselt. Punaväelased olid rõõmsad oma edust Vaeküla suunas. Öö jooksul tuli aga kogul sellel tohutul suurtükiväel, tankidel jt. väeosadel ümber pöörata ning paaniliselt põgenema hakata Kiviõli suunas. Suurem osa suurtükke veeti hobustel, kuna kuulipildujaid ja isegi osa laskemoona kanti läbi muda käsitsi ja seljas. 8.—9. aug. sadas 1941. a. põuasel suvel esmakordselt tugevasti vihma, mis muutis soost läbi viiva 3. kl. tee sügavalt poriseks.

Eriti vihaselt võideldi 7.—9. aug. lahingutes Sämi ja Uljasti sildade juures, Padaoru ees, Nõmmise väikeküla ja V.-Kabala asunduse vahelistel väljadel, Aarla külas Pitkamaa mäel jõe lähedal, kust ka osa saksa väge üle jõe tuli. Samuti oli ka kaotuste poolest suur bolševikele nende pealetung Värkraua, Liima talude piires, kus asus saksa staap. Kõige suuremad kaotused olid punaväelastel Konna ülesõidukoha ümbruses väljadel,

kus maa tihedalt oli kaetud bolševike laipadega, sest siin hävitati läbitunginud vene jalaväeosad saksa kuulipildujate risttulega.

Konna ülesõidukohalt läheb Narva maantee üle raudtee, mis asub V.-Kabala raudteesilla ja Vaeküla jaama vahel. Lahingus paistis silma bolševike politrukkide ja ohvitseride peataolek, sidepuudus, maastiku mittetundmine, kui ka kaardi äärmiselt vilets lugemisoskus ning halb olukorra taipamine. Lahingu ajal tapeti külade elanikke, saksa haavatuid, põletati maju ja tehti muid toorusi. Saksa vägede käitumine lahingu ajal kohalike elanikega oli väga hea.

A—o.

Kased keset põldu

OSVALD SUURENIIDU

(Järg 2.)

Mitte kaugel seisis meie ees noor kaasik. Keset viljavälju mõjus ta ootamatusena, nagu võõrkehana. Need olid noored kased, kes alles sirutasid saledaid ja sitkeid pihtasid ülaspoole, kuid kelle lehekroonid olid küllalt suured, et tekitada parajas tuules suure kaasiku kohina muljet.

Siin oli hea maa. Mullarikas ja maa madalama asetuse tõttu niiskuserohke. Nagu põllupeenar, mida mööda olime tulnud kandis sagedase käimise jälgi, nii näitas kaasikualune, et siin oli tegevuses olnud inimese hoolitsev ja kohendav käsi. Heas maas olid kased sirgunud noorteks puudeks, nende tüved olid mõnelgi küllalt jämedad, et neist kahe käega kinni haarates sõrmeotsad vaevu ulatusid kokku.

Kaskede all Jaak unustas minu. Astus puhastatud metsapinnal ettevaatlikult ja tasa, otsekui võiks äratada siinsamas puhkajat. Silmis, milles varem oli olnud tubli annus kelmikust, säras nüüd ainult soojus, kui need libisesid üle tüvede, üle latvade, üle lehtede.

„Su haav kasvab ilusti kinni," silitas üht tüve, millesse oli mingi nüri asjaga löödud mõra. „Küll paraned ja jõuad teistele järele, küll jõuad . . . Ja sina, kust oled saanud selle haava? Ah need poisikratid, no oleksid nad mul käepärast, sa näeksid, kuidas sinu valu on minu valu . . . Ja mis on juhtunud sinuga, et oks on kuivamas? Niiskust vähe? Või toitu? Ma ei teadnudki, et lased nii tugeval oksal ära kuivada . . ."

See polnud suur, tugev mees, kes liikus tüve juurest teise juurde, silitas ja paistas, tihti otsekui kallistades noori, kasvavaid puid. Ei, see oli laps, kes oli unustanud minu, päikese, maailma, mured ja rõõmud ja kes elas oma riigis, mille väärtused olid talle kallimad kõikidest hüvedest, mida suudaks pakkuda meie ajalik maailm.

Kaasik ei olnud kuigi suur, haarates endasse kolmenurgelise maaala. Piiripeenardest võisin näha, et ta üht nurka pidi tungis naabertalu maasse. See oli nagu oaas keset viljavälju, mis kahisesid sügise ootel. Ka kased kahisesid, kuid see oli nooruse ülemeelik elumuusika, laul tulevikust.

Jaagul jätkus head pilku või hellitavat silitust peagu igale puule. Kui jõudsime salu teravama nurga kaudu tagasi põldude keskele, tuli mees pikkamisi tagasi igapäevaellu.

„Imestad mu olekut metsasalus? Ega sa seda enne ei mõista, kui kannad sama halle juukseid kui mina ja sul enam elult midagi uut loota ei ole. Siis elad mälestustele ja mälestustest nagu talveund puhkav karu läinudsuvisest rasvast."

Võrdluses oli jälle maamehelikku lopsakust ja värskust. Jaak heitis veel ainsa pilgu metsasalule ja hakkas ringi ümber tuka kodu poole liikuma. Tüki maa järele küsisin:

„Metsatukk on su naise mälestuseks?"

Nägin eelköndija kuklast, et ta noogutas. Me ei rääkinud sellest rohkem. On asju ,millest liigselt rääkimine vähendab nende väärtust. Kõik need asjad on seotud südamega, sellega, mida tunneme, kuna mõistuse, kaine aru mured otsivad lahendust ja reageerimist jutuvadas.

Seltskond oli tulnud alt karjakoplist ja valgunud aeda ja õue laiali. Oli aeg lahkuda. Trepile tuli perenaine, noogutas igaühele sõbralikult ja naeratas nagu ema lastele.

Tulin viimasena ulatama talle jumalagajätukätt.

„Olete nii õnnelik ja rahul?" ütlesin.

Ta vaatas minule ja helepruunides silmades puhkas rahu ja õnn.

„Täiesti. Nägite Jaagu südamesse. Teadsin juba siis, kui abiellusime, et ma ei täida seal iialgi Anna paika. Kuid minust peetakse siin lugu, kõik austavad mind. kuigi olin viisteist aastat tagasi samas talus vaid teenijahingeks. Jaak on nii hää . . ."

„Tule mõnikord jälle," ütles Jaak, ja need polnud kumisevad viisakusesõnad.

„Kindlasti tulen," vastasin ja uskusin, mida ütlesin. Mis näitab, kui vähe võimeline on inimene juhtima oma elukäiku, sest kumbki meist ei aimanud ega osanud kujutella, millise raske saatusedraama vaim lasus Kasesalu talul ja tema vanal heasüdamlikul peremehel, kes nii sõbralikult viipas järele laulvale ja käratsevale autole, kui see veeres välja ta hooviväravast.

2.

Mitmel korral tahtsin külastada Jaaku, et kuulda ta elutarka juttu, et vaadata perenaise avatud näkku ja lasta kasesalu muusikal lohutada tusklevaid meeli. Kui vähe suudame teostada sellest, mida meelsasti tahame! Ikka otsib jalg uusi radu, oskamata hinnata tallatud teede tasasust. Ja kui ükskord, kahe aasta möödunud, jälle astusi.. Kasesalu väravast sisse, valdas mure ja rahutus hinge.

Oli alanud bolševike poolt teostatav maareform. Suurematest taludest võeti tükid, et liita need popsikohtadega või moodustada neist uusi eluasemekohti. Üle maa taoti uusi piirivaiasid, maamõõtjate mõõdulindid sihisesid läikivate laperguste madudena läbi heinamaarohust ja kasvava põllu orase mustrohelisest tihnikust.

Mõõtmist ja jagamist oli teostatud sügisel ja talvel, tööde rohkuse ja asjaajajate viivmatuse tõttu venis see kevadele. Nii jõuti Rohesalu küla maade ümberplaneerimisele alles kevadel, kui oras oli saavutanud juba täiskasvu, rukis hakkas peatselt paotama pead ja kartuliidud piiluda uudishimulikult ja nagu peljates vaoharjadest.

Ajakirjanik peab olema igalpool, kus toimub midagi, mis omab tähtsust ja äratab lugejate huvi. Tes küsib arstilt, kas ta tahab minna rebestatud liikmeid siduma, kas ta tahab astuda batsillidest ülikõllastunud toaüberkukudesse? Kutse kohustus viib mehi kohtadesse ja sündmustesse, millest nad meelsasti hoiduksid kõrvale. Nagu oleksin veel väravalt tagasi lipsanud, et mitte näha Jaagu Kasesalu tükeldamist.

Jaak oli rahulik nagu kahe aasta eest. Tundis mu ära, raputas kätt kui öelda tahtes, et pole viga, seitsmekümne nelja aasta jooksul on üle astutud palju suuremate valude ja kurvastuste ustelävede. Ta polnud vanemaks jäänud, ehk vaid veidi kahkjamaks tõmmanud, nagu valgenevad rukkipõllud niitja ootel.

„Tervis ikka hea?" küsisin.

„Nagu ta minuvanusel mehel olla saab. Suurel puul pehkib kõige enne süda, nii ka inimesel. Aga muidu — kasvõi sadakakskümmend välja."

Ametmehed asusid töö juurde. Sirgeldasid kaartidel, mõõtsid ja arutasid. Siis läksime põldudele.

Kaera- ja odraoraste libled seisid kui ükshaaval kohevasse mulda torgatuna ja nende lillakate latvade otsas särasid alles hommikuse kaste piisad nagu pisarad, mis valatud vaese orvu südamekurbusest. Maa lõhnas huumusest ja niiskusest, kuid see oli kuidagi raske, lämmatav.

Kõige selle kohal säras aga Jaagu nägu, nagu ei peituks maailmas headuse ja õigluse kõrval ainustki halba vaimu, kurja tahet ega õnnetut saatust.

„Uue piiri tõmbame siit," näitas maamõõtja käega kasetuka poole. „See tungib nagunii kiiluna naabri maasse ja liitub seega tervikuna üheks elujõuliseks krundiks."

Kui maamõõtja näitas käega kaskede poole, nõksatas Jaak veidi. Kurrud silmanurgis ja suuveerel süvenesid, kuid need ei toonud näole tavalist päikesepaistelist huumoriilmet, vaid mõjusid pigem avarate akende ette asetatud trellide-võrestikuna.

„Ega te mõtle neid kaski põldude vahel?"

„Just kaski. Ja põllumaad metsatuka ümber. Mitte palju, vast kaks hektaari kokku."

„Kaski ei tohi," ütles Jaak ja äkki mõjus lapsena, kes seisab abituna suure inimese ees, kes sirutab oma pahatahtelise käe ta mängukannide järele. „Ei, kaski ei tohi," kordas.

„Meil on täisvolitused," vastas ametmees. „Kui hakkaksime igaühe vastuvaidlemisi kuulama, ei saaks üldse töid lõpetada."

„Võtke mujalt. Näiteks sealt künkalt. Seal on hea maa, palju parem kui kaskede juures. Ka see jääb naabrukrundiga ühte tükki."

Ametnikul oli see lõppeks ükskõik, kust ta tüki mõõtis. Ta oli tüdinenud kuid kestnud tööst, oli tülpinud alaliselt vastuvaidlustest, näägutustest, jah, sõimust ja ähvardustestki.

„Hea küll," ütles. „Kui mees, kes selle tüki omale saab, sellega nõus on, jääb kasetukk teile."

Maasaajaks oli Jaagu naaber Oolup. Mees tuli otse üle põldude, suurtesse säärikutesse uppunud jalad kui sepavasarad piiripeenra vagudesse vagusid vedamas. Vaatas meile kõigile ülalt lagipähe, nii pikk oli ta. Nagu pelgaks isegi oma pikkust, hoidus keskkohast ettepoole looka, otsekui alati valmis maast haarama rahatükki või mõnd muud väärteset. Kui ta naeratas, välkusid laiad, veidi segamini kasvanud hambad ja täidlased huuled jätsid pehme, tahtejõuetu ilme. Kuid silmad ei naernud suuga kaasa. Need olid nagu kaks tuletäppi pimedas öös, millest ei tea, kui kaugel nad asuvad

(Järgneb).

Tervitus „V. Teataja" aastapäevaks

„Virumaa Teataja" ilmumise 2. aastapäeva puhul saime järgmisesisulise kirja:

„Virumaa Teataja", Rakvere.

Teie ajalehe esimese nr. ilmumise aastapäeva puhul saadab Kirjastuse „Eesti Ajaleht" Juhatus Teile oma siiramad õnnitlused, soovides jõudu ja edu edaspidiseks tööks ideelises võitluses bolševismi vastu, kui ka kõigi eesti rahva hüvanguks teostatavate ürituste kaasaaitamisel.

Kogu eesti ajakirjanduse pere hindab kõrgelt „Virumaa Teataja" senist tegevust ja läkitab talle tähtsal tähtpäeval oma soojemaid õnnesoove.

Kirjastuse „Eesti Ajaleht" Juhatus on volitatud edasi andma ka härra Eesti Omavalitsuse Juhi õnnitlused.

KIRJASTUS „EESTI AJALEHT".

Rakvere tuletõrje sai moodsa kustutusvahendi

Käesoleval nädalal sai Rakvere vabatahtlik tuletõrje moodsa tulekustutusabinõu omanikuks, sest ühingul õnnestus ostu teel saada ühelt Tallinnas asuvalt tulekustutusabinõude eriärilt õhkvahu-joatoru. Neljapäeval katsetati õhkvahu-joatoruga töötamist. Selle moodsa tulekustutusvahendi töödemonstratsioon toimus Rakvere piiritusvabriku juures ning seda olid jälgimas Viru maavanem H. Nirk, Rakvere linnapea K. Tölpus, omakaitse Viru maleva ülem kpt. Vaska ja tuletõrje Virumaa brigaadipealik Tammet.

Õhkvahu-joatoruga töötamist katsetas Rakvere tuletõrje kõigil oma olemasolevail mootorkustutusriistadel, kusjuures töökiirus kui ka oletatava tule kustutustulemust võidi kõigi mootorkustutusriistade juures täiesti rahuldavaks hinnata. Õhkvahu-joatoru on mõeldud tulekustutusabinõuna eeskätt kahjutuledel, mis on tekkinud õlide süttimisel või plahvatamisel, kus veega kustutamine ei anna õieti mingeid tulemusi. Õhkvahu-joatoruga saab töötada igal tulekustutamise mootorriistal, kusjuures iga 100 liitri vee kohta, sellest 1000 liitri vahu tekitamisel, kulub 0,8 kuni 1,5 kg tutogeenainet. Õhkvahu-joatoru töösse rakendatuna andis 15 meetrit pika vahujoa, mis oli täiesti kleepuv, nii et piiritusvabriku vahustatud müür andis end hiljem tugevasti veejugadega puhastada.

Õlide süttimisel või plahvatamisel on õhkvahu-joatoruga kahjutule likvideerimine hõlbus. Eelkõige piiratakse vahuga õlides süttinud kohad, misjärele lastakse vahukord põlevale õlile. Õhkvahu-joatorust õlikihile juhitud vaht isoleerib õli otsekohe õhust, mistõttu põlemine ei saa enam edeneda ja tules leegitsev õli peab kustuma. Kõigi eelduste kohaselt peaks õhkvahu-joatoru andma tulekustutamisel häid tulemusi ka suuremates kaubaladudes, kus tihtilugu esinevad veekahjustused suuremal määral, kui et neid või teisi kaubakoguseid otseselt tuli oleks rikkunud. Arvestades seda tuleks ka Rakveres asuvail suuremail kaubandusettevõtteil huvituda olukorrast, et Rakvere tuletõrjel oleks sääraseid kustutusvahendeid rohkem. Praegu linnas käimasolevale tuletõrje korjandusele tuleks kodanikel suhtuda arusaavalt, sest moodsate tulekustutusriistade muretsemiseks rohkemal hulgal on tuletõrje majanduslikud võimalused ikkagi piiratud.

Preemiaid tootjaile ja viljapeksjaile

Tallinn, 13. augustil.

Täienduseks premeerimisele põllumajanduslike toodete äraandmise eest on leiva- ja loomavilja normide täitmisel ette nähtud eriline premeerimisviis. Selle eesmärgiks on, et nii leiva kui ka loomavilja äraandmine toimuks võimalikult ruttu. Varasem äraandmine on võimalik, kui rehepeksumasinate omanikud rakendavad oma püüdlused viljapeksude võimalikult kiireks ja õigeaegseks teostamiseks. Nii on ka rehepeksumasinate omanikele ette nähtud preemiad. Premeerimise üksikud tähtajad on ette nähtud järgmiselt: iga 1000 kg ära antud vilja eest, mis on ära antud ajavahemikul 1. augustist kuni 10. septembrini s. a. antakse 10 preemiapunkti. 11. sept. kuni 20. sept. antakse 9, 21. sept. — 30. sept. 8, 1. okt. — 10. okt. 7, ja 11. okt. kuni 31. jaanuarini 1944. a. ära antud 1000 kg vilja eest 5 preemiapunkti. Üksikasju premeerimispunktide arvestamise ja väljaandmise kohta saab teada vallavalitsusist.

Rehepeksumasina-omanikud saavad peksuhooaja algusest kuni 30. septembrini iga 5 tonni peksetud vilja eest (terakaal) 1 preemiapunkti. Pärast 30. septembrit peksetud iga 8 tonni vilja või iga 600 kg väljapeksetud rohuseemne eest 1 preemiapunkti. Peale selle on iga viljapeksumasina omanik õigustatud saama preemiatõendeid 1 kg petrooleumi ostmiseks. Viimast iga 10 tonni peksetud vilja eest. Peale 30. septembrit antakse sama preemia, kuid juba peksetud 20 tonni vilja või 1,5 tonni rohuseemne eest.

Juhul kui jõumasin kuulub ühele ja viljapeksumasin teisele omanikule, siis saab jõumasina omanik 60% ja viljapeksumasina omanik 40% peksupreemiast. Kuulub aga viljapeksumasin ühistule, siis antakse preemiatõendid välja ühistu juhatusele, kes on kohustatud need tõendid välja jagama ühistu masinisti ja teiste tööliste vahel, kes olid tegevad viljapeksudel.

Na.sriigitööteenistuslasil tuleb sooritada lõpueksamid

Tallinn, 13. augustil.

Vastava korralduse kohaselt nendel gümnaasiumi viimase klassi naisõpilasil, kes veel käesoleva aasta sügisel kavatsevad astuda riigitööteenistusse, tuleb sooritada lõpueksamid, hoolimata sellest, et nende senised õppimistulemused on kõigiti rahuldavad.

Ülikooli astumiseks vajalik tööteenistuskohustus tuleb eesti naisabiturientidel sooritada täpselt samadel alustel, mis kehtib Saksa riigis. Kui mõnel pool naisriigitööteenistuse kandidaatide hulgas valitseb arvamine, et neile viimane õppeaasta gümnaasiumis kingitakse, siis juhitakse veelkordselt tähelepanu asiolule, et säärane arvamine on täiesti ekslik. Vabastamine viimasest õppeaastast kehtib ainult meesriigitööteenistuslaste kohta.

Eesti noortele põllutöökohustuskaardid

Eesti Noorte peastaap juhib kõigi noorte ja vanemate ning hooldajate tähelepanu sellele, et noored peavad omama noorte põllutöökohustuskaardi, ilma milleta pole võimalik sügisel koolitööd jätkata. Kaardi annab välja kohalik vallavalitsus nii omal algatusel maale läinutele kui ka kohalike noortemalevate poolt maale saadetuile. Noortele, kes on saadetud riigimõisadesse tööle, muretseb töökohustusekaardi mõisavalitseja. Viimane teeb ka vastavad märkused töökohustusekaardile noorte töötamise aja kohta. Iga noor hoolitsegu selle eest, et sügisel töölt tagasi tulles oleks töökohustusekaart nõuete kohaselt sissekannetega varustatud. Samasugused tõendid saavad noored, kes töötavad aiamajapidamistes nende aiamajapidamiste juhtidelt.

Tütarlastelaager jääb ära

Halbade ilmastikuolude tõttu on Eesti Noorte peastaap otsustanud jätta ära tütarlastejuhtidele Koitjärvel kavatsetud õppelaagri. Selle asemel toimuvad Tallinnas õppepäevad algusega esmaspäeval kell 10 Eesti Noorte peastaabis, Tõnismägi 11.

Juulis püüti 1600 kg kala

Juulikuus, mil maal valitses kiire tööaeg, oli kalandusringide tegevus märksa tagasihoidlikum kui eelmistel kuudel. Nii püüti juulikuus Virumaal asuvate kalandusringide kaudu vaid 1600 kg kala. Parimaid tulemusi näitas sel kuul Kunda kalandusring püüdes 475 kg kala. Edasi järgnevad Kuremäe majandusühistu kalapüügiring, kus püüti 434 kg kala ja Lõhvi kalandusring 234 kg.

Kalaliikidest püüti kõige rohkem vimma ja nimelt 475 kg. Teisel kohal püügikoguselt on haugikala 317 kg, ahven 221 kg, räim 173 kg ja särg 163 kg. Teisi kalaliike on püütud märksa vähem.

Loodetavasti käesoleval kuul kalandusringide kaudu püütav kalakogus tõuseb.

Rakvere laulupäeva saade 24. augustil

Rakvere vabastamispäeva ja laulupäeva muusikaline saade tuleb ringhäälingus ettekandele teisipäeval, [illegible] augustil kell 18.20—18.30. Seega 10 minutit [illegible] enne õhtu-kaja saate algust.

Jakob Lindma 50-aastane

Täna, laupäeval tähistab oma 50. sünnipäeva Rakvere linna 3. algkooli juhataja Jakob Lindma.

J. Lindma sündis 14. augustil 1893. a. Haljala vallas Virumaal renditalu pidaja pojana. Lõpetas linnakooli ja pedagoogilised kursused Rakveres ning omandas algkooliõpetaja kutse. Hiljem õppis Tallinna kolledžis ja omandas koduõpetaja kutse.

Õpetajana on J. Lindma töötanud väikeste vaheaegadega alates 1910. a., millal valiti õpetajaks Voka vallakooli Virumaal. Alates 1919. a. töötanud õpetajana Rakvere linna 2. algkoolis ja 1941. a. alates juhatajana linna 3. algkoolis, sellega ligemale 25 aastat Rakvere linna koolides.

J. Lindma on pidevalt olnud linna haridusnõukogu liikmeks 1920. a. alates ja avaldanud kutsealalises ajakirjanduses kirjutisi koolielu küsimustes.

HALJALAST

Tuleb kihelkondlik spordipidu

Käesoleva kuu lõpul toimuvad jällegi peale kolmeaastast vaheaega kihelkonna suur-spordivõistlused, mis omariikluse päevil olid alati laiaulatuslikud.

Seekordsed võistlused jäävad tagasihoidlikumaks, kuid peetakse siiski, et elustada spordielu Haljalas. Võistluste läbiviimiseks kujundati toimkond sportlaskonnast.

RAADIO

Laupäev, 14. august 1943.

5.00 Saade sõjaväele. 6.15 Päevauudised. 6.30 Hommikukontsert. 7.15 Lõbusalt alustame uut päeva. 8.45 Päevauudised. 9.25 Saatepaus. 11.30 Jooksval lindil. 12.15 Päevauudised. 12.45 Lõunamuusika. Ülekanne Riiast. 14.20 Marika Rökk laulab. 14.40 Sõjaradadelt. 15.30 Muusika pärastlõunaks. 16.45 Päevauudised. 17.15 Rahvalikke viise. 18.00 „Tarvajahil", Karl August Hindrey romaanist „Urmas ja Merike I". 18.15 Laulev noorus. 18.30 Aja kaja ja saatekava ülevaade. 19.00 Muusika. 19.15 Rindereportaaže. 19.30 Muusika. 20.15 Teeme muusikat. Kirev muusikaline tund. Ülekanne Riiast. 21.00 Päevauudised. Järgnevalt saatelõpp.

Pühapäev, 15. august 1943.

5.00 Saade sõjaväele. 6.15 Hommikukontsert. 7.15 Päevauudised. 7.30 Põllumeestele: Tubaka koristamine ja kuivatamine. 7.45 Helisevad hommikutervitused. 9.00 Väikesed palad, mis meid rõõmustavad. 10.10 Jumalateenistus Kaarli kirikust. Jutlustab õp. Artur Soomre. 11.30 Eesti sümfooniline muusika. 12.15 Päevauudised. 12.45 Lõunamuusika. 14.30 Lastele: „Kuidas Enn ja Jaan olid mesinikud", Jüri Parijõe jutuke. 14.45 Hea tuju duuris ja mollis. 15.45 „Vikingiveri", Friedebert Tuglase humoresk. 16.00 Kirev saade sõnas ja muusikas. Vaheajal kell 16.45 Päevauudised ja saatekva ülevaade. 18.00 „Pusta jutustab", sõnalismuusikaline saade. 18.45 Tuhat lõbusat nooti. 19.45 Vanu tantsuviise. 20.15 Õhtukontsert. Ülekanne Riiast. 21.00 Päevauudised. Järgnevalt saatelõpp.

Pilte Rakvere vabanemispidustusilt

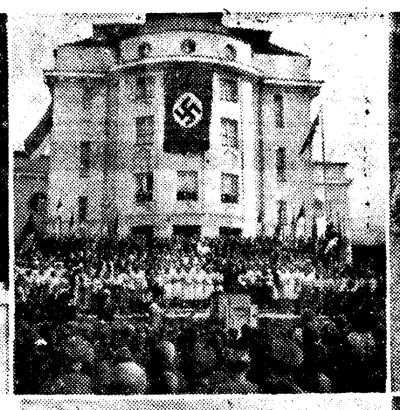

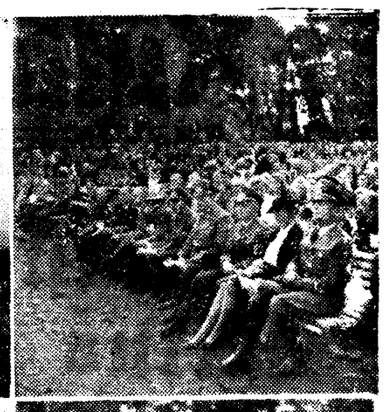

Ülal: rahvakasvatuse peavalitsuse juhataja B. Meret kõnelemas. Keskel: ühendatud laulukoorid teatrimaja esisel laululaval. Paremal: vaade peokülalistele. Esireas piirkonnakomissar landrat Jenetzky ja teised kutsutud külalised.

All: pärg viiakse langenute mälestussamba jalale ja piirkonnakomissar landrat Jenetzky annab taluomanikele kätte talude tagasisaamise ürikuid.

Eesti naised ja mehed!

Jõhvi linnas möödunud nädalal õnnetusjuhtumina tekkinud laastava kahjutule tõttu on täielikult paljaks põlenud ja peavarjuta jäänud ligi 800 rahvuskaaslast.

Nad vajavad abi. ERÜ korraldab ülemaalise korjanduse, pöördudes iga eestlase poole üleskutsega, annetada raskelt kannatanud tulehädaliste heaks viivitamatult, mida kellelgi anda on. Esijoones on vaja riietusesemeid, majapidamistarbeid, sööginõusid ja muud.

Abistades üksteist tugevdame oma rahvusterviklust.

Eestlased, täitkem oma rahvuslikku kohustust!

OTTO LEESMENT.
ERÜ peajuht.

Telefoni kasutamisest õhualarmi korral

Senised kogemused on näidanud, et õhurünnakute ajal ja pärast seda olid kõik telefoniliinid kinni erakõnede tõttu. Kuna õhukaitse vajab sel ajal telefonivõrku korralduste edasiandmiseks abistamise teostamiseks, siis ei ole erakõned sel ajal lubatud.

Õhukaitse vajab õhurünnakute ajal ja pärast seda telefoni, seepärast ärge pidage siis mingeid erakõnesid.

Esmaspäev, 16. august 1943.

5.00 Saade sõjaväele. 6.15 Päevauudised. 6.30 Hommikukontsert. 7.15 Hommikumuusika. 8.45 Päevauudised. 9.25 Saatepaus. 11.30 Lõbusad pisiasjad. 12.15 Päevauudised. 12.45 Lõunamuusika. Ülekanne Riiast. 14.20 Väike meloodia. 16.00 Muusika pärastlõunaks. Ülekanne Riiast. 16.45 Päevauudised. 17.15 Solistide kontsert. Ülekanne Riiast. 18.00 „Hauast pääsnu jutustus", lugu Viljandi vabastamise päevilt. 18.15 Eesti laule. 19.30 Aja kaja ja saatekava ülevaade. 19.30 Muusika. 20.15 Saksa sõduri tund. 21.00 Päevauudised. Järgnevalt saatelõpp.

Vabanemisaasta sündmusi

Lüganusel ja Maidlas

Lüganuse oma asukohaga Narva—Tallinna maantee läheduses Purtse jõe kallastel on olnud ikka ida tõmbetuultele kättesaadav. Ka nüüd, kaks aastat tagasi lootsid bolševikud oma kanda kinnitada Purtse jõe kui loodusliku kindluse taga veel vähemalt Virumaa idapoolsesse ossa. Et kindlustusvööndit täiendada, ajasid punased võimud kokku kümneid tuhandeid inimesi kogu Virumaalt. See oli nagu tõeline rahvasterändamine. Kahe-kolmenädalase töö tulemusena tallati palju vilja ja heina ning rikuti kohati kaevamisega põlde ja heinamaid.

Kui kahurimüra oli üsna lähedale jõudnud, valgusid sunnitööliste hulgad laiali, enamus omal algatusel. Nii see toimus ka Püssi ja Maidla piirkonnas. Kohalikud võimud ei pühendanud enam sellele suuremat tähelepanu. Neil oli omalgi tegemist ja muret ning seadsid endid põgenemisvalmis.

Lüganuse ja ümbruskonna suuremaks kommunistiks oli valla täitevkomitee tagandatud esimees rätsep Kallas, kes vihasema kiriku- ja usueluvastasena korraldas Lüganuse kirikus suurema rüüstamise ja lõhkumise ööl vastu 25. veebruari 1941. a.

ja kes hiljem hävituspataljoni astudes kuulutas ja tõotas Lüganuse rahvale ning külale kadu.

Tingituna ähvardustest, oli Lüganuse rahvas hävituspataljoni kohalesaabumisel õigustatult mures. Kuid õnneks võtsid hävitajad kaasa vaid loomi ja mehi neid ajama. Et aga Erra piiritusevabrik oma tagavaradega hävituspataljonimeeste mõistusenatukese oli sootuks ära röövinud, siis ei saadud ei loomi ega ajajaid kaugemale kui Varja külani kaasa viia, kuna sealt põgenesid kõik õnnelikult kodupaika tagasi.

8. august oli üks vaiksemaid päevi. Tundus, nagu oleksid punased Purtse—Püssi „kindlused" võitluseta maha jätnud, kuid see lootus oli varajane. 9. augustil asusid punaarmeelased kaevikuisse ning Lüganuse ja Maidla liinil algas lahing. Varju otsides kogunes üle saja inimese Püssi piiritusevabrikusse ja umbes poolsada Lüganuse kirikla keldrisse.

Tõsisem lahing algas 10. augusti hommikul, mil lasti ka õhku niihästi raudteekui ka kõik maanteesillad Purtse jõel. Lüganuse sild süüdati põlema, kuid külarahvas eesotsas Mihkel N.-ga veeretas sillalt bensiinivaadi ja kustutas tule. Bolševikud tulid aga tagasi ja süütasid silla uuesti.

Peagi süüdati köstri kõrvalhooned ja kell pool kaks päeval lõi tuli loitma Lüganuse kiriku katusel. Lüganuse vallas hävisid tulemöllus lahingu kestel 37 talu hooned. Maidla vallas on kommunistide ja sõja läbi hävinud aga 30 talu hooned.

Eriti rängalt sai kannatada Maidla asundus, kus on hävitatud kaks kolmandikku hooneist.

Punaarmeelased olid jõe idapoolsele kaldale endid tihedalt maase kaevanud, kust tulistasid üle jõe. Lahing möllas Lüganuse—Maidla rindel vahelduva ägedusega veel 11. augustil. Alles 12. aug. hommikupoolel murti punaste rinne ja esimesed tankid sõitsid jõest läbi.

Punaarmeelaste laipu oli jõekallas tihedalt täis, vaevalt hektaarilisel maaalal lamas 92 surnut. Üldse langes Maidla lahingus punaarmeelasi üle 500.

12. aug. lõunaajal võis nii Lüganuse kui ka Maidla valla rahvas ennast vabana tunda, kuigi südames oli paljudel raske kaotuse- ja leinavalu, mida tõendavad peale küüditatute ja arreteeritute 76 mõrvatu hauad. Siiski oldi õnnelikud ja üle roheliste metsasalude lehvis jälle endiselt uhkelt ja mõjuvalt kõigile armas sinimust-valge.

õhukaitse vajab õhurünnakute ajal ja pärast seda telefoni, seepärast ärge pidage siis mingeid erakõnesid.

Armast meest ja kallist isa
AUGUST-JOHANNES JÄRVET'it
end. Jakobson
mälestavad vaikses leinas
naine ja tütred.
Matmine 15. aug. 1943. kell 3 p. l. Rakvere linna kalmistul.

Kallist meest ja head isa
AUGUST LAUR'i
mälestavad leinas
naine, poeg ja tütred perekondadega ning teadmatuses viibivad poeg ja tütar lapsega.

MADIS ROKMANN
* 24. 12. 1871. † 5. 8. 1943.
Sina oled see, kes tõmbab öö loori päeva väsinud silmile, et uuendada ta jume ärkamise ergemas rõõmus.

Kaunimas nooruses vara lahkunud parimat sõpra
HELMI ALLAK'ut
tema 20.-ndal sünnipäeval mälestab
Linda.

Varalahkunud head naabripoega
EVALD TAMMRE't
mälestavad
perekond K. Kärt, K. Norts ja Herta abikaasaga.

Varalahkunud armast õde ja tädi-tütart
AINO LAEKS'i
mälestab sügavas kurbuses
perekond Sirtse.

Varalahkunud väikest ristipoega
ENDEL'it
mälestavad
ristiisa, ristiema ja onutütar Malle.

Kallist isa
KAAREL PIIP'u
mälestab
tütar Pauliine perekonnaga.

Armast väikest vennatütart
MALLE MÄGI't
mälestab kurbuses
J. Mägi perekonnaga.

Kallist venda ja onu
SAMEL MÄNDLA't
mälestab
õde Pauline lastega.

Südamlik tänu
kõigile sugulastele, sõpradele, Saksa Ametposti teenijaskonnale ja teistele, kes minu armast meest ja meie head isa
MIHKEL RÕDALI't
tema viimasel teekonnal saatsid ja tema kalmu rohkete pärgade ja lilledega kaunistasid.
Lesk ja lapsed.

TEATER

KUNDA v. Vabat. TULET. ÜHING korraldab 22. aug. s. a. kell 2 p. Malla algk. õuel **Aastapäeva-peo.** Kavas: 1) Peokõne. 2) Meeskoori laule. 3) Deklamatsioone. 4) Rahvatantse. 5) Näidend: „Ikka hilja". Oper. ühes vaat. 6) Orkestri ettekandeid.
Juhatus.

MEESNÄITLEJAID, vanusele vaatamata, vajab Rakvere Teater. Asjasthuvitatuil ilmuda katsetele reedel, 20. aug. s. a. kell 20.00 teatri büroosse, kaasa võttes materjali katsetel ettekandmiseks. Lähemat informatsiooni saab teatri bürodst telef. Rakvere 100.
Teatri direktor.

KORTERIOTSIMISED

KORTERIT, köök kahe toaga, nüüd või ühe kuu jooksul soovib riigiteenija Rakveres. Teatada A. Aho, Tapa, Õuna 6.

TÖÖPAKKUMISED

MAJAHOIDJAT ja RUUMIDEKORISTAJAT vajab Arkna Põllundus- ja Aianduskool. Aadress: Rakvere, pk. 50.

MAJATEENIJAD, kes soovivad asuda teenistusse Saksamaale, võivand end registreerida kohalikes tööameteis. Registreerida tuleb end 14 päeva enne vastavat ärasõidutähtaega. Järgmised ärasõidutähtpäevad on: 30. august, 20. september ja 11. oktoober 1943. Ärasõit toimub Tallinnast.

PAGARIT-MEISTRIT vajame kohe. Viru Majandusühistu, Lai 7, Rakveres.

NAISTEENIJAT vajatakse kohe Rakvere lähedale tallu. Teatada Arkna, Korjodi k., Save talu.

OSTETAKSE

VIRU-ROELA HÕBEREBASTE KASVANDUS ostab õnnetult surma saanud loomi ja hobuseid rebastele söödaks. Teatada Viru-Roela telef. 19, H. Rünkla.

KIRJUTUSMASIN ja KLAVER. Teatada Palvemaja 12—3, A. Selge.

MITMESUGUST

TEATAN, et olen avanud marjade, seente, juur- ja aedvilja kokkuostupunkti **Haljalas proua E. Tamme** juures (teemajas). Palun kõiki ärisõpru Haljala ümbrusest pakutav kaup sinna ära anda.
Firma E. LIIVAK.
Rakveres, Tallinna tn. 32, telef. 184.

KORTER, 2 tuba, köök, esik, veranda, päikesepoolne, vähe kütet vajav, vast remonteeritud I rajoonis vahetada 3 toa ja köögi vastu samas rajoonis. Pakkumised saata slt. „Korterivahetus "all.

VAHETADA tõrvaköis hariliku köie vastu. Kirjad slt. „Köis".

NEED KAKS NAIST JA ÜKS MEES, kes Joa metsast maasikalt tulles sihi peal oleva heinahunniku pealt pintsaku taskust raha ära võtsid, raha ärasaata kolme päeva jooksul Paemurru tn. 5, Põldsaarele. Vastasel korral annan asjale seadusliku käigu. Isikud on kindlaks tehtud.

KIRIKLIKKE TEATEID

Viru-Jaagupi kogudus.

Pühapäeval, 15. augustil kell 11 piiblipüha jumalateenistus armulauaga. Laululehed. Jutlustab külalisena Karksi kog. õp. Joh. Aarik. Solistina laulab H. Rünkla.

Väljaandja: Kirjastus „Eesti Ajaleht".

Kultuuri radadelt

Armastuse ja surma probleem Aino Kallase loomingus

On üldiselt haruldane juhtum, kui üks ja sama kirjanik on loovalt tegev kahes eri kultuurkonnas, olgugi viimased omavahel suguluses. Veelgi erakordsem on, kui selline kahepoolne looming küünib oma kvaliteedilt maailmakirjanduse tippsaavutusteni.

2. lõikuskuu päeval oma 65. sünnipäeva pühitsenud Aino Kallas on edukalt toime tulnud mõlema raske ülesandega. See soome professoritütar, kelle isal oli tihedaid sidemeid meie ärkamisaegsete suurtegelastega, kodunes naitumise järele eesti õpetlasega meil sedavõrd, et ta kuulub ühteaegu nii soome kui ka eesti kirjandusse. Ulatunud tõlgete kaudu saksa, itaalia, inglise jt. suurkeeltesse, on ta klassikaline looming leidnud täit tunnustust ka Lääne-Euroopa arvustuselt.

Seejuures on see napivormiline looming ise näiliselt üpris ebaaktuaalne. Põgeneb ju autor materialistlikust olevikust meeleldi kaugesse keskaega, isegi legendaarsesse õhustikku, et seal segamatult süveneda inimhinge põhijõududesse. „Aino Kallast on alati kiskunud inimpsüühi hämarikkude uurimisele. Teda huvitab otse kirglikult see peidetud põhi, kust võrsuvad meie teadlikud teod, samuti nagu need teod, mida saadame korda otsekui pool-unes, vastupanematute impulsside sunnil" (prof. A. Oras). Üheks selliseks võimsaks komponendiks peab ta armastust.

Aino Kallase enda kogemused sel elu salapärasemal alal algavad küllaltki valuliselt: ta isa, kellega teda sidus sügav ja pühalik kiindumus, uppus ühel paadisõidul, leinama jättes alles kümneaastase tütre. See üdini vapustav sündmus katkestas ta päikselise lapsepõlve ja sundis teda varakult vaatama surma mõistmatusse kuristikku, nagu Aino Kallas sellest pihib oma autobiograafilises romaanis „Katinka Rabe". Võib-olla on juba neist varaseist päevist jäänud tema hingesümfooniasse helisema Amor-mors'i lummuva kooskõla motiiv.

Oma isalt oli tulevane kirjaneitsi jõudnud siiski pärida religioosse ellusuhtumise algmed. Lapse imetlusjõudu köitis meelispildina juhtum, kus ta isa esines ühel seltskondlikul vaidlusel kogu oma vaimukust ja temperamenti mängu pannes kiriku kaitseks. See väärtuslik pärand pani end täiel määral maksma küll alles hiljem, Aino Kallase keskiga tabanud kriisis, Haigestunud tiisikusse ja viibides ravi eesmärgil taas sünnimaal ja Itaalias, ilmus tema ellu Goethe kõrval teise ja suurima kirjandusliku avastusena ka Piibel, omades seal jäädava koha. Sellel pöördepunktil 30 aastat tagasi sündinud novellis „Lasnamäe valge laev" tabame juba seda piiblilikku alatooni, mis iseloomustab ta pärastisi meisterlisse proosaballaade.

Nõnda on sel naiskirjanikul miljööpärivuslikult kui ka eruditsioonilt eeldusi suhtumiseks armastusse teisitigi kui ainult idealiseerides. Tihti muutub see tema sule all hukutavaks kireks, mis kujuneb saatuslikuks kõigile asjaosalistele. Võrrelgem selles veendumiseks ise, valides ökonoomsuse mõttes näiteid ainult ta loomingulise kõrgperioodi parimate teoste hulgast.

Barbara von Tisenhausen armub endast seisuslikult madalamasse Rannu lossi kirjutajasse, nimega Franz Bonnius. Kuna nn. „Pärnu lepinguga" on surmanuhtluse ähvardusel keelatud abielud aadlikkude ja mitte-aadlikkude vahel, põgenevad armastajad, kuid tabatakse hiljem. Kõrgeauline preili Barbara maksab enda üürikese õnne eet oma eluga: ta ranged vennad uputavad ta anno 1553 Võrtsjärve jääauku. Ja ometi pihib ta enne hukkamist oma hingekarjasele: „Siis tea, et mina seda ei kahetse, vaid rõõmuga surma lähen, sest mina olen suurt õndsust näinud," millele viimane omalt poolt elutargalt lisab: „Ma ep ole midagi veel nii imelikku maa peal näinud, kui on kahe inimese armastus." Kas ei meenu seda lugedes „Romeo ja Julia" lõppread?

Reigi surmavalt kõledas eksiiliumis kannatab sunniviisiliselt sinna pagendatud karmikäelise pastori Paul Lempeliuse kõrval tema õrnema meelelaadiga naine Catharina suure üksindustunde all. Seal toob kõigist omasugustest hüljatud kirikumõisa otsekui uut elu Stokholmist saabuv abiõpetaja Jonas Kempe, kellele kuningalinnas armuseiklused jalgealuse tuliseks muutnud. Mõlemad elujanulised ihastuvad teineteisesse sellise ägedusega, et nad otsustavad koos põgeneda, mis teostubki suurte raskustega ja hädaohtlikke mereteid kaudu. Ometi tabab neidki seaduse valjus. Nad tuuakse Tallinna, kus rootsi kohus mõistab nad abielurikkumise eest surma timuka läbi. Kuid veel kohtulaua ees kinnitab Catharina: „Aga see mees on mulle armsam kui kristlik õpetus ja igavese elu lootus, ning tema armastus on mulle kallim kui Paradiisi võtmed."

„Kes abielu rikub, see tapab", ütleb F. Tuglas, kes meisterlikult on eestindanud Aino Kallase proosatoodangu enamiku. Kuid meie soome-eesti ühine klassik tahaks siin nagu vihjata ,et peale abikaasa tapab eksija ka ennast.

Üks teine abielunaine samalt Hiiumaalt, kuigi hoopis erinevast sotsiaalsest kihist, Pühalepa metsavahi noorik Aalo käib rahva arvates libahundiks. Kes meist ei tunneks seda pimedate eelarvamuste juba ette hukkamõistvat kohut, mis teeb inimsaatuse mängukanniks massi viha deemonlikkude jõudude käes! Nii jääbki kaljukindlana püsima süüdistus, mille järele Aalo on metshaldja enda armukeseks, „hundimõrsjaks". Ja nii põletab raevust hullunud jõuk Aalo koos ta vastsündinud lapsukesega tuliriidal peale seda, kui metsavaht ei julgenud last avaliku arvamise survel omaks tunnistada. Üha mitmepalgelisemana, laiahaardelisemana ilmub Eros, tantsusammul jälgib talle tema kuulekas sulane Surm. On tõesti vanade meistrite „Surmatantsu" — maalingute groteski jubedust „Surmava Erose" ühise pealkirja alla liidetud Aino Kallase ajaloolises triloogias.

Vaadakem sellelt seisukohalt lõpuks veel Mare ja ta poja kurbmängu. Kui emaarmastuse piirid ühelt poolt laienevad üleinimlikkude mõõdeteni, tõmbuvad nad teisalt paratamatult kokku ahta egoismi raamideks, hävitades oma sõgeduses nii eluandja kui ka ta ihuvilja. „Mis puutub minusse mu rahva vabadus — kui sina hukka saad, mu poeg Imant!" ahastas Mare pelgurlikult enne oma roima. „Oo minu ema, ärka üles oma eksitusest, sest ihu sina hoidsid, kuid hinnge tapsid. Kangelase surmasid sina minus, sina hukkasid minu noore vapruse, mis põles tegude ning surma kõrge ohvri järele!" hüüab Imant peale toimunud reetmist ja valib vabasurma.

On saabunud aeg, teha mõningaid järeldusi sellest armastuse ja surma sagedasest koosesinemisest Aino Kallase loomingus. Tõenäoliselt on see motiiv alguse saanud alateadvusest, samuti kui võime tunda ta rindade vahel tuksuvat loomusunnilist ja kuuma kaastunnet kõigile kannatajatele. Ent samalaadilise katastroofi krooniline ja nähtavasti tahtlik kordumine sunnib järele mõtlema, mil viisil autor hindab kunagi ainsaks elusisuks ülistatud sugudevahelist armastust?

Kõigepealt paistab eredalt silma, et tema armunud ei evi vastutustunnet üleisikuliste väärtuste ees. Perekonna, suguvõsa, rahvustervikugi huvidest mööduvad nad oma isikliku õnne tungis kinnisilmi, kõnelemata metafüüsilistest väärtustest. Nende õnnetaju on ääretult intensiivne oma üürikeses loitmises ja selle vägivaldne lõpp säästab neid loomulikumate pettumuste kibeda pärmi eest. Nii ei sattu nad mõttelegi küsida, kas selles maailmas ei leidunud keelatud armastuseie kulutatud hinge- ja südamejõu rakendamiseks teisigi, elu viljastavaid ülesandeid.

Samuti ilmneb, et nende armastuse siht on eeskätt iseendis. Vähem mõeldakse seejuures järeltulevale soole. See kõneleb asjaomaste nõrgalt arenenud sotsiaalsest vaistust. Erandiks on siin Barbara von Tisenhausen ,keda armastus mõjutab astuma ka maarahva onnidesse, et pakkuda seal abistavat õekätt. Enamasti aga hukkuvad Kallase armastajad ülemäärase individualismi hüpertroofiasse.

Nii vabastab meid Aino Kallas mõnestki ekslikust illusioonist armastuskire loova jõu suhtes. Loomisvõimeline on armastus vaid sedavõrd, kui palju ta on suuteline keeldumusteks ja endaohverdamiseks. Sellega aga allutab ta Erose eetikale, vabastades viimase surma meelevalla alt.

Kui Eino Leino asetab oma „Simo Hurdas" inimhinge jagunemise öö- ja päevapooleks impressionistlikult järelandlikku valgusse, siis Aino Kallase klassikaline elutunne otse nõuab vastolude kõrvaldamist elu säilitamise ja armastuse, kohustuste ja meelelise õnnejanu vahel. Lõplikult on see lõhestatus tema arvates kõrvaldatav vaid metafüüsilisel teel. Nii lasebki ta ühel oma kangelasel jõuda sellisele ühinemisele alles surmas: „Kaheks käristatud hing, kes olid ühel hoobil ööst ja päevast . . . tõuse üles oma Looja juurde, et ta jälle armusõrmil sinu ühte paneks!" Ent sellega ongi Aino Kallas enda loomingus kätte võitnud oma kõrgema sünteesi.

O. KUNINGAS.

Kr. Raud „Talu".

Külas, käes kustuva õhtuvalu
ning teeradu kaudu on lihtne talu,
naine üks kandis rinnal risti
ja südame kohal ta eluloo-merd,

Vareseid lendles ta akende all,
onni harja peal harakaid.
Hulkureid, kel polnud armsamaid,
nähti tõesti ta katuse all.

Kord kevadhommikul rinnalt kisti
metsikult rist ja südamest verd.
Kõik küla tundis teda sellest:
rist oli kullast ja süda tulest.

Miks tema murdus, teadis Jumal . . .
Õnne vast tõi see õnnetumal!
Ent minagi tundsin teda sellest —
südame kullast ja risti verest.

Tundmatult autorilt.

KAJAD JA VASTUKAJAD

1.

Dr. Eugen Jannsen jutustas:

Isa Jannseni aegne tsensor, gümnaasiumi inspektor ja Tartu ülikooli eesti keele lektor Mickwitz väitis oma loenguil, et eestlastel olevat üksainus heksameeter:

Oh sina viimane tont ja kuradi pärade lontrus!

Tema, Mickwitz, olevat seda nimelt Tartu hobuselaadal sõimlevailt talupoegadelt kuulnud.

Arvatavasti piirduvadki Mickwitzi teened eesti kirjanduse uurimise alal selle „ainsa heksameetri" kinnistamisega.

2.

Sind ümbritseb palju nähtusi, mille eitaminegi kultuurinimese kohane pole, sest see võtab viimse jõu kultuurinimene olla.

Sind tabab palju haavu, mida pead taluma protestimata, sest protest oleks sulle veel haavavam.

On raske liikuda elu mudaloikude keskel, ja ometi ei jätku kellegi ninarätikuist nende kuivatamiseks.

On halb astuda iga saasta peale, kuid sa ei saa sinna parata, kui pole just elukutselt tänavapühkija.

Ainult protestides ümbruse vastu kuulud isegi sesse ümbrusse — ümbruse päevapildi negatiivina, pahupidi ümbrusena.

Ja ometi — mitte alistust elu nurjatusele! Olgu su protest vaid tõesti kultuurinimese kohane! Ärgu olgu ta viljatu ja eitav, vaid tegev ning loov! Mitte ainult halvakspanev liigutus allapoole, vaid veel kirglikum pingutus üles!

3.

Absoluutne ilu on midagi läbi ja läbi maskuliinset: tihe, karm, askeetlik. Ta ei vaata peeglisse, ta lihtsalt on. Ta on ise enese otstarve, või pigemini ilma otstarbeta. Kuid naiselik ilu pole kunagi otstarbeta.

Naine esteedina? Kuid ma ei usu. Vaevalt võib ta tunda ilu religioonina. Ja kui ka, siis ikkagi mitte koraani, vaid prohveti pärast.

4.

Need kõik on muidugi väga edumeelsed mehed. Kahju ainult, et nende edumeelsus kaks-kolmkümmend aastata taga lonkab. Seda, mida nemad praegu ülistavad, kiskusid nende hingehõimlased paarikümne aasta eest maha. Ja seda, mida nemad nüüd maha kisuvad, ülistavad kord nende järglased. Kuid mis on kõigest sellest kasu? Nad jäävad ikka hiljaks. Nad on targad tagantjärele.

(Fr. Tuglas „Ammukaar" II)

„Ema".

Skulptuur saksa suurelt kunstinäituselt Münchenis.

AMMUKAAR II

Pärast seda, kui 1941 a. sõjasuvi oli üle me kodumaa rullunud, paisates tagasi meile idast päälekaranud punase laine, ei kuuldunud enam kuigi palju meie kirjanikest ja intelligentsist. Tõsi küll, eraviisiliselt ja nagu althõlma võis mõnikord kuulda, et üks või teine elab, kuid avalikult räägiti ja kirjutati jälle ainult talupojaseisusest, eeskätt küll vallavanemaist. Näis, nagu oleks me kodumaale jäänud kirjanike ja intelligentsi saatusel edasigi lasunud bolševike needus, kes olid kõiki siiajäänuid tagaselja surma mõistnud.

Säärane olukord loomulikult soodustas mõningaid kaksipidi mõtlemisi. Kas olid meie kirjanikud pärast kodumaad ja rahvast tabanud rasket saatust oma loomisvõime minetanud? Kuna me suured kirjanduslikud ajakirjad Looming ja Varamu sõjaaja tõttu samutigi ellu ei ärganud, siis kirjanduselu jälgijail jäi ainsaks vaatlusväljaks ainult ajaleht. Ja nende tähelepanekute varal, mis ta siit sai, ei olnud ta lemmikala seisukord kuigi julgustav. Kuid ajalehe veergudelt võiski leida mõningaid kirjutisi, jutustisi ja ka novelle, siis harva küll mõne tuntud autori allakirjutatult.

Seda rõõmustavam oli siis kirjanduslik koguteose Ammukaar I ilmumine umbes aasta aega tagasi. Sellega sai õieti esmakordselt pärast kodumaisi sõjasündmusi võimalikuks lähem pilguheit meie kirjanduslike loovinimeste eksistentsile.

Nüüd, pärast aastast vahemaad, on siis ka Ammukaar II ilmunud. On loomulik, et me huvi selle koguteose vastu ei piirdu ainult puhtkirjanduslik huviga. Meie läheneme sellele koguteosele mitmesuguste kõrvalküsimustegagi. Kuidas on me rahva üleelatud vapustused ja kannatused kirjanduslikus loomingus kajastunud? Niisiis: milline on aja pitser?

Koguteose puhtkirjanduslik osa on paigutatud kahe kriitilise artikli vahele. Õieti on küll esimestel lehekülgedel sõja varjus viiekümneaastaseks saanud luuletaja H. Adamsoni luuletusi. Ja järgnevas artiklis leiab luuletaja ,o. a. juubel tähistamist tagantjärgi. Seda ei saadud teha siis, kui Mulgimaa laulik oma tegelikku juubelit pühitses. Selle rahvapärase luuletaja teekonda vaatleb nüüd Erna Aavasaar, leides luuletaja kestvamaid väärtusi tema „rahvalaululiste muistendlugude elulisuses, tema eestilikkuses".

Luule, see erksaimini reageeriv kirjandusliik kannab vahest kõige selgemat ajapitserit H. Visnapuu ja ka Underi värssides. Aga seda on tunda ka B. Alveri luuletuses „Leib", ja vähemal määral B. Kangro luuletustes, kuna Ed. Kook otseselt kirjutab Tartu varemeist. Peale nende leiame luuletusi veel L. Rimmelilt ja vanameistritelt Söödilt ning Haavalt.

Väljaarvatud L. Rimmel, kelle luule on kevadiselt sillerdav looduslüürika, me kohtame kõikide teiste juures mure surutist. Kuid ometi ei ole see troostitu halisemine, vaid vaim murrab end murestki läbi ja leiab ühel või teisel viisil oma lohutuse. Luuletuses „Ahastava südamega" H. Visnapuu laulab:

„Mul on sinu pärast nii kitsas,
sina teeäärne kodumaa.
Kägu kukkus küll leivavitsas —
kuidas kätele sooja saad?
Kus on sinu rajatud hooned,
sinu aja tegude märk?
Nüüd oled jälle kui toona:
üks kahele katkine särk."

Siin ei näe luuletaja, kes oma rahva kannatustele kaasa elab, mingit väljapääsu, kuid luuletuses „Tallinn tormis" ta juba hüüab julgustavalt:

„Eestlased,
juurdugem kivisse raudasel ajal!"

Vaim ajab end jälle sirgu. Teistmoodi, mitte üleskutses, vaid filosoofilises rahus, see teostub B. Alveri juures:

„Vanas vabisevas veskis
aja-pere isekeskis
sõlmed lahti harutab."

Prosaistidest esinevad koguteoses K. A. Hindrey, M, Metsanurk, Fr. Tuglas, r. Krusten ja Ed. Saks, kuna A. Adson, kes oma mälestuslikus laastus „Võhandu veski ja ta mölder "läheb tagasi noorusmaale.

Kandvamat ja keksemat tähelepanu koguteoses väärib küll K. A. Hindrey novell „Haiged hinged". Selles autor vaatleb elu vaimuhaiglas, jõudes oma peenteravate tähelepanekute kaudu lõppeks väga huvitava järelduseni. Kuid mida Hindrey oma novellis käsitab otseselt — vaimuhaiglat ja selle patsiente — seda puudutavad ka teised kaudselt ja vihjamisi. Metsanurga novell „Dora Praats" mis on veidi protokolliline, annab sellest hoolimata üsna tüübilise pildi ühest enamlisest naistegelasest. Eks ole Doora Praats omamoodi ka hullumeelne. August, Dora mees, nimetabki enamlust „hullumaja värgiks". P. Krusteni novelett „Otsiv hääl" käsitab 1941. a. sõjasündmusi Tartumaal, Tartu külje all. Linn põleb ja rahvas on laialipillatud linnalähedastesse metsadesse. Teatavasti lasti tollal ka Tartu vaimuhaigla kodanikel joosta. Ja selle kohta ütleb P. Krusten: „Vaimuhaigla uksed olid avatud ja sõgedail lastud minna iga nelja tuule poole, sest polnud enam mõtet isoleerida hullumeelseid ühte hoonesse, kui seda olid täis kõik kohad".

Fr. Tuglasel on marginaale väga mitmesugustelt aegadelt, alates 1917. kuni 1942. aastani. Muide Artur Valdes, kellelt koguteoses on miniatuur „Nagu päike üle kauge vee", elab nagu müstilises labürindis. Sellega ma ei mõtle niipalju miniatuuris valitsevat õhkkonda ja olustikku. Eks kerkinud A. Valdes esmakordselt esile esimese maailmasõja ajal. Teine maailmasõda on ta nüüd uuesti ellu äratanud. Missugused laevad teda küll kannavad!

Lõpuks M. Sillaots vaatleb A. Mälgu „Hea sadama" peategelase Kipri Taavi elufilosoofiat.

Koguteose trükiarv on erakordselt suur — 14.500. Aga vaevalt sellest praeguse lugemisenälja ja ostukire juures piisab.

E. K.

R. Uutmaa „Rukkilõikajad"

Eesti Draamateatri trupp ringreisil

„Puhkus ja Elurõõmu" poolt korraldatav Eesti Draamateatri ringreis komöödiaga „Eva hüppab aknast välja" on saavutanud seni Virumaal hea menu. Kõikial antud etendustele on publiku tung olnud erakorraline.

Kuigi on antud kohtadel kuni 4 etendust, pole siiski kõikidele teatrihuvilistele alati pääsmeid jätkunud, kuna pääsmed on müüdud juba eelmüügil paari tunni jooksul.

Viimased etendused annab teater veel: 15. aug. Väike-Maarjas 2 etendust, kell 3 p. l. ja kell 8 õhtul; 16. aug. Simunas; 17. aug. Vihulas; 18. aug. Võsul ja 19. aug. Kundas. Komöödias „Eva hüppab aknast välja" on kaastegevad: Leida Aru, Leida Koovits, Aino Ripas, Maie Suurhallik, Vold. Panso, Aarne Ruus ja Helmut Vaag. Näitejuht: Vold. Mettus.

Kirikukontsert Kundas

Laupäeval, 15. augustil algusega kell 20.00 toimub Kunda kirikus suur vaimulik kontsert, kus on kaastegevad: Enno Eesma — tenor (Estonia teater), Lembit Adelheit — čello (Estonia teater); Jaan Pakk — viiul ja orelil Tapa koguduse organist Arthur Liblik.

Kavas on soolo- ja ansambliettekanded Bachi, Wagneri, Braga, Godardi, Griegi, Händeli, Tamverki j.t. helitöist.

18. juulil ja 7. augustil andsid nimetatud solistid kontserdi Kadrina ja Rakvere Kolmainu kirikus.

Nimetatud kontserdid leidsid rahva poolt väga suure osavõtu ning heakskiitva arvustuse.